



# 75 JAAR SPECIAAL ONDERWIJS KAMPEN

STICHTING

**PC (V)SO** 1947 - 2022

## HISTORIE

Wat is er op het gebied van onderwijs allemaal veranderd?

## ERVARINGEN DELEN

Leerlingen over hun tijd op Prisma en De Spanker

## BLIK OP DE TOEKOMST

Van meer mandaat naar meer maatwerk

# INHOUD

Voorwoord	3
Historie en tijdlijn	4
75 jaar van betekenis	15
Verhalen leerlingen Prisma	18
Emiel van Doorn	20
Oud-leerlingen blikken terug	24
Docenten over ideale leeromgeving	28
Verhalen leerlingen De Spanker	32
Ervaringen van ouders	34
Partners aan het woord	36



## 75 jaar bijzonder bewogen

Ieder kind heeft recht op onderwijs. Ook als dat niet binnen de reguliere kaders past. Speciaal voor die leerlingen maken onze scholen passend onderwijs mogelijk. We bieden onderwijs dat aansluit bij de ontwikkeling van leerlingen. Onderwijs dat uitdaagt, plezier geeft en het zelfvertrouwen versterkt. Onderwijs dat leerlingen voorbereidt op de toekomst, zodat zij zo optimaal mogelijk kunnen meedoen in de maatschappij.

Dit jaar vieren we een bijzonder jubileum: het is 75 jaar geleden dat de Stichting Protestants Christelijk Speciaal Onderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs voor Kampen e.o. werd opgericht. In de afgelopen 75 jaar is er veel veranderd. In dit magazine leest u over ons verleden, het heden en de toekomst. Zo blikken oud-leerlingen op pagina 24 tot en met 27 terug op hun schooltijd. Vertellen ouders op pagina 34 over hun ervaringen. En deelt Emiel van Doorn op pagina 20 zijn visie op onderwijs.

Hoewel er sinds de oprichting in 1947 veel veranderd is, hebben we nog altijd hetzelfde doel: we gaan voor inclusief onderwijs. Intensieve samenwerking met het reguliere onderwijs is noodzakelijk, zodat zoveel

mogelijk leerlingen in gezamenlijke voorzieningen passend onderwijs kunnen krijgen. Daarnaast organiseren we steeds meer zorg op maat rondom onze leerlingen, in samenwerking met zorginstellingen en de gemeente. Hierdoor groeien we uit tot expertisecentrum. En zijn en blijven onze scholen een veilige plek waar leerlingen zich op alle gebieden kunnen ontwikkelen.

Verschil verbindt. Vanuit onze christelijke waarden geloof, hoop en liefde doen we er alles aan om deze verbondenheid te versterken. Bijzonder, bewogen. Al 75 jaar.

Veel leesplezier!

### Frans Haenen

Bestuurder Stichting PC SO & VSO te Kampen e.o.

### Willy Visser

Voorzitter Raad van Toezicht Stichting PC SO & VSO te Kampen e.o.

# Historie

## Het onderwijs van de Stichting PC (V)SO Kampen e.o. door de jaren heen

75 jaar geleden zaten leerlingen in grote klassen, was er geen centrale verwarming en bestond er nog een avondschool. Toen de Stichting PC (V)SO Kampen e.o. werd opgericht, zag het leven in Nederland er heel anders uit. Wat is er op het gebied van onderwijs allemaal veranderd? En hoe gaan we nu te werk?



### Van gebouwen met een eigen identiteit naar één geïntegreerde school

Onze eerste school stond aan de Burgwal in Kampen: de Dr. Mr. W. van den Berghschool. Op de school zaten debielen en al snel ook imbecielen, zoals we leerlingen in die tijd noemden. In 1955 verhuisden we naar een nieuw gebouw aan de Rondweg.

In de jaren zeventig en tachtig ontstonden er aparte scholen voor de verschillende soorten leerlingen. Elke school had een eigen identiteit en een eigen gebouw om het juiste onderwijs te kunnen bieden. Zo werd het ene gebouw gekenmerkt door praktijklokalen en was het andere gelijkvloers.

In 2016 kwamen speciaal onderwijs en speciaal basisonderwijs in Kampen bij elkaar in één geïntegreerde school. De naam van de school werd Prisma; gespecialiseerd onderwijs Kampen. Opeens zaten er veel verschillende leerlingen in één gebouw. En dat was best even wennen.

Hoewel de verschillen in ons gebouw groter werden, kijken we hier tegenwoordig juist minder naar. Onze leerlingen zitten in een groep op basis van wie ze zijn en wat ze kunnen. Iedereen krijgt de kans om te leren op zijn of haar niveau.



### Iedereen mag meedoen

Iedereen mag meedoen in de maatschappij. Onze leerlingen dus ook. Wij bereiden ze daarop voor. Dat deden we vroeger al. Van koken en timmeren tot matten vlechten, was opvouwen en samenwerken, leerlingen ontwikkelden allerlei vaardigheden.

Begin jaren zeventig stroomden de eerste leerlingen door naar de Technische School en de Christelijke Huishoudschool. Daarna kwam de sociale werkvoorziening, waar veel leerlingen aan de slag gingen. Deze voorziening werd in 2015 vervangen door de Participatiewet.

Vandaag de dag bieden we nog steeds een veilige omgeving waar leerlingen zich kunnen ontwikkelen. Op allerlei gebieden. Gaan ze koken, dan doen ze bijvoorbeeld eerst boodschappen. Zo leren ze hoe de kookplaat werkt, maar ook hoe ze moeten betalen.

De uitstroomrichtingen zijn heel verschillend. Leerlingen gaan naar het voortgezet speciaal of regulier onderwijs, het mbo, de dagbesteding of ze vinden een leuke baan. Samen met diverse organisaties doen we er alles aan om leerlingen te plaatsen op een plek waar zij zich thuis voelen.



### Ontwikkelen in een veilige omgeving

Vroeger zaten leerlingen op basis van hun diagnose en/of IQ bij elkaar in de klas. Ze volgden bijna allemaal les op een ander niveau. Eén voor één namen ze op een krukje naast de juf of meester plaats om uitleg te krijgen. Ondertussen werkte de rest zelfstandig door. Voor zover dat lukte uiteraard.

In de jaren tachtig verwelkomden we twee gespecialiseerde begeleiders. Ze hadden een eigen ruimte waarin ze leerlingen individueel hielpen. De meeste leerlingen kwamen hier zo'n één tot twee keer per week, afhankelijk van de ondersteuning waar ze recht op hadden.

Tegenwoordig zitten leerlingen in een groep op basis van wie ze zijn en wat ze kunnen. Ze krijgen allemaal dezelfde begeleiding. Drie tot vijf dagen per week zijn er minimaal twee professionals in het lokaal aanwezig, onderling wordt veel kennis uitgewisseld en in de gebouwen bevinden zich allerlei faciliteiten.

Leerlingen kunnen zich bij ons op alle fronten ontwikkelen. Ook sociaal-emotioneel. En dat is misschien wel het meest uitdagende aspect. Daarom zetten we ons in voor een omgeving waar leerlingen zich veilig voelen. Het hele jaar door, wat er ook gebeurt.



## Professionele begeleiding

In de jaren zeventig namen we onze eerste psycholoog-orthopedagoog aan: dr. J. van Weelden. "Mijn opdracht was het doen van toelatings- en herhalingsonderzoek. Ik kreeg een tafeltje en twee keukenstoelen in het jassen- en stencilkamertje en wist zeker dat daaruit iets moois zou groeien."

Dat gebeurde ook. Vanuit een situatie waarin nauwelijks iets geregeld was, ontstond al snel een professioneel team van begeleiders. Orthopedagogen, logopedisten en fysiotherapeuten zetten sinds jaar en dag hun expertise in, zodat leerlingen goed in hun vel zitten en tot leren komen.

Naast deze begeleiding bieden we tegenwoordig steeds vaker extra ondersteuning. Zo bezoeken leerlingen soms een pedagoog om even tot zichzelf te komen. Of volgen ze trainingen over het omgaan met elkaar.

We willen dat onze leerlingen de kans krijgen om mee te doen in de maatschappij. Professionele begeleiding is hierbij essentieel: we helpen leerlingen een plek te vinden waar ze zich thuis voelen, maar bovenal hoe ze eenmaal daar hun mannetje kunnen staan.



## Ontspanning: net zo belangrijk als inspanning

Koken, tekenen of muziek maken. Op onze scholen kan het allemaal. We vinden het belangrijk dat leerlingen ontdekken waar ze blij van worden, zodat ze ook thuis sportief of creatief bezig kunnen zijn. Het is een visie die ons al jaren kenmerkt.

In de beginperiode gaven we al vakken als handvaardigheid, gym en muziek. Ook activiteiten als een sportdag, schoolkamp en musical horen er van oudsher bij. Daarnaast doen we elk jaar mee aan de Bevrijdingsloop en was er ooit een groep die met elkaar de Alpe d'Huez op fietste.

Bij dit soort activiteiten zitten leerlingen vaak in een andere groep. Hierdoor ontstaan nieuwe contacten, zowel binnen als buiten de school. Zo nodigden we in het verleden basisscholen uit de stad uit om samen te werken aan bijvoorbeeld een circusvoorstelling.

Naar school gaan betekent volgens ons niet de hele dag stil zitten en naar de meester of juf luisteren. Sportieve en creatieve activiteiten geven plezier, zorgen voor verbinding én helpen leerlingen bij hun route naar zelfredzaamheid. Dat maakt ontspanning net zo belangrijk als inspanning.



## Samen met ouders en verzorgers

Veel ouders en verzorgers waren vroeger niet blij als hun kind naar het speciaal onderwijs moest. Sommigen schaamden zich zelfs. Vanaf de jaren tachtig veranderde dat. Door de deuren van onze scholen te openen, nam de betrokkenheid toe. En maakte de schaamte plaats voor trots.

Het begon allemaal met de pleinfesten, waarbij we ouders en verzorgers uitnodigden op onze scholen. We organiseerden spelletjes, lieten zien waarmee we bezig waren en bakten patat. Na een lange tijd van isolatie werd opeens duidelijk wat voor mooie dingen we allemaal deden.

Vanaf dat moment kregen ouders en verzorgers steeds vaker een rol binnen de scholen. Er kwamen leesmoeders en veel vaders hielpen bij het inzamelen van oud papier. Zo maakten ze zich nuttig, maar konden ze ook ervaringen delen. Er werden zelfs speciale oudercursussen voor hen georganiseerd.

Het contact met ouders en verzorgers is nog steeds belangrijk. Waar we voorheen af en toe een update over een leerling gaven, werken we nu samen aan een ontwikkelingsperspectief. Zo zitten we allemaal op één lijn. Zetten we ons in voor hetzelfde doel. En ontstaat een veilige basis.

**We helpen leerlingen een plek te vinden waar ze zich thuis voelen, maar bovenal hoe ze eenmaal daar hun mannetje kunnen staan**

# TIJD LIJN



De besturen van de protestants-christelijke lagere scholen uit de gemeenten Kampen, IJsselmuiden en Genemuiden slaan de handen ineen. Ze richten de **Stichting voor Christelijk B.L.O te Kampen en omgeving** op.



Aan de Burgwal in Kampen wordt de eerste school geopend: de **Dr. Mr. W. van den Berghschool**. We verwelkomen 'debielen' en al snel ook 'imbecielen', zoals leerlingen met een specifieke onderwijs- of zorgbehoefte in die tijd worden genoemd.

1955



De Dr. Mr. W. van den Berghschool verhuist naar een nieuw gebouw aan de Rondweg in Kampen. Het gebouw bestaat uit negen lokalen voor debielen, drie lokalen voor imbecielen en een gymnastiekzaal.

1972



De Technische School in Kampen begint met Individueel Technisch Onderwijs. Dertien jongens gaan hier naartoe. Daarnaast komen drie meisjes in aanmerking voor Individueel Huishoud- en Nijverheids onderwijs van de Christelijke huishoudschool Juliana van Stolberg.

1976



De imbecielenafdeling verhuist naar een nieuw gebouw aan het Hoefblad in Kampen. Deze school voor zeer moeilijk lerende kinderen krijgt de naam de **Schakel**.

1977



Achter het gebouw aan de Rondweg, aan de Oostzeestraat, wordt gestart met Voortgezet Speciaal Onderwijs.

1981



Er komt een zelfstandige school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. De school heet de **Hoeksteen** en is gevestigd aan de Skonenvaardersstraat in Kampen.

1985



De overkoepelende stichting krijgt een nieuwe naam: **Stichting voor Protestants Christelijk Speciaal Onderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs voor Kampen en omstreken**.

1987



Het Voortgezet Speciaal Onderwijs gaat onder de naam de **Kogge** zelfstandig verder als Christelijke school voor Praktische Vorming. Er wordt een mooie locatie gevonden aan de Noordweg in Kampen.

1988



Na een ingrijpende verbouwing van het gebouw aan de Rondweg wordt de naam van de Dr. Mr. W. van den Berghschool gewijzigd in de **Ark**. Dit is een school voor moeilijk lerende kinderen van 6 tot 13 jaar.

1993



De Schakel krijgt twee afdelingen. De school biedt speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs.

1998



De scholen voor moeilijk lerende kinderen en kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden worden samengevoegd. De Ark en de Hoeksteen fuseren tot een school voor speciaal basisonderwijs voor leerlingen van 6 tot 13 jaar. Ze gaan verder onder de naam de **Trimaran**. Kort daarna komt hier de afdeling Jong Risico Kind bij en is het een school voor leerlingen van 4 tot 13 jaar.

2008



De deuren van het nieuwe Prisma-gebouw aan de Marinus Postlaan in Kampen gaan open. De Trimaran (speciaal basisonderwijs), de Ambelt (leerlingen met gedragsproblemen) en de Enkschool (leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis) zitten vanaf dat moment onder één dak.

2008



Er zijn veranderingen bij het voortgezet speciaal onderwijs. De naam de Kogge verdwijnt en Praktijkonderwijs wordt ondergebracht in VIA (onderdeel van het Ichthus College). De Schakel wordt gesplitst. Het speciaal onderwijs voor 4- tot 13-jarigen verhuist naar de Veenmos. Het voortgezet speciaal onderwijs voor 13- tot 20-jarigen gaat verder aan het Hoefblad onder de naam **De Spanker**.

2014



De Schakel verhuist van de Veenmos naar het Prisma-gebouw.

2016



De Trimaran, de Schakel en de Ambelt worden samengevoegd tot een geïntegreerde school voor gespecialiseerd onderwijs. De naam van de school wordt **Prisma**; gespecialiseerd onderwijs Kampen.

2020



De Spanker biedt in samenwerking met Landstede een Entreeopleiding aan. Zo kunnen leerlingen uitstromen naar een mbo-opleiding op niveau 2.



“Omdat we weten waarvoor we ons inzetten, durven we keuzes te maken”

# 75

## jaar van betekenis Hoe doet de Stichting PC (V)SO Kampen e.o. dat?

In een oud gebouw aan de Burgwal werd 75 jaar geleden de eerste school voor buitengewoon onderwijs in Kampen geopend. De voormalige garderobe deed dienst als leslokaal; de leerlingen pasten er net in. Hoewel de omstandigheden in de begintijd primitief waren, ontwikkelde de school zich snel tot een onmisbare onderwijspartner. Die rol vervult de huidige Stichting PC (V)SO Kampen e.o. nog steeds. Hoe komt het dat de stichting al zo lang van betekenis is? Bestuurder Frans Haenen, Ina Rook van Prisma en Monique Hilbrands van De Spanker vertellen erover.

“Een 75-jarig jubileum is iets om trots op te zijn. Toch bestaan we liever niet”, begint Ina. “Dat klinkt misschien raar, maar ik hoop ooit mee te maken dat alle leerlingen in Kampen en omstreken naar het reguliere basisonderwijs of voortgezet onderwijs kunnen gaan. Zo ver is het nog niet. En mede daarom blijven onze scholen voor gespecialiseerd onderwijs van betekenis. Op Prisma zitten nu ongeveer 265 leerlingen en op De Spanker 75.”

### Meedoen in de maatschappij

Hoewel speciaal onderwijs dus ‘gewoon’ nodig is, geeft de Stichting PC (V)SO Kampen e.o. er op een bijzondere manier invulling aan. Er wordt niet gedacht in beperkingen, maar in mogelijkheden. “We kijken waar leerlingen goed in zijn en helpen ze bij hun ontwikkeling, zodat ze kunnen meedoen in de maatschappij. In Prisma begeleiden we iemand bijvoorbeeld op weg naar het vmbo. En bij De Spanker stromen leerlingen door naar een vervolgopleiding, baan of plek binnen de dagbesteding.”

### Lef tonen

Deze visie op onderwijs is niet nieuw, maar vormt al 75 jaar de drijfveer van alle medewerkers van de stichting. “Omdat we weten waarvoor we ons inzetten, durven we keuzes te maken”, zegt Ina. “Zo waren we een paar jaar geleden één van de eerste scholen die begon met ‘ontschotten’. Sindsdien plaatsen we leerlingen niet meer in een klas op basis van hun label. Ze zitten bij elkaar op basis van wie ze zijn en wat ze kunnen.”



# “Iedereen verdient het om op een gelijkwaardige manier mee te doen.”

## Kennis delen

Ook rondom de Stichting PC (V)SO Kampen e.o. verdwijnen de schotten. “We werken nauw samen met basisscholen, bedrijven en instanties”, vertelt Monique. “Zo bieden we op De Spanker de Entreeopleiding van de Landstede MBO en komen zorgprofessionals van Philadelphia bij ons om leerlingen te begeleiden.” Andersom zijn medewerkers van de stichting steeds vaker actief buiten de school. “We delen onze kennis. Zo helpen we elkaar op weg, maar bovenal onze leerlingen.”

## Samenwerken

Monique benadrukt dat samenwerken essentieel is om van betekenis te blijven. “Door regelmatig met bedrijven te praten, kunnen we ons onderwijs en de uitstroomrichtingen laten aansluiten op de praktijk. Daarnaast houden we de wet- en regelgeving in de gaten en bepalen we samen met bijvoorbeeld zorgorganisaties hoe we hierop kunnen anticiperen. Ook denken we mee met de Pabo, zodat de nieuwe generatie leraren goed wordt voorbereid op de huidige onderwijs-wereld.”

## In ontwikkeling

Deze manier van werken vraagt om flexibiliteit. “Dankzij onze innovatieve, betrokken en volhardende medewerkers blijven we in ontwikkeling”, zegt Frans. “Dit gebeurt met respect voor het verleden. Dat verleden heeft ons namelijk gemaakt tot wie we nu zijn: een stichting die zich grenzeloos inzet. Niet door van hype naar hype te gaan, maar door te focussen op wat leerlingen nodig hebben. Geloof, hoop en liefde vormen daarbij onze inspiratiebron. En dat stralen we uit.”



## Anders is ook normaal

Door hun eigen route te volgen, komen de leerlingen van Prisma en De Spanker uiteindelijk op een passende plek in de maatschappij terecht. “We leven in één wereld”, zegt Ina. “Iedereen verdient het om in die wereld op een gelijkwaardige manier mee te doen. Een uitdaging: invulling geven aan inclusiviteit lukt pas als de maatschappij exclusiviteit accepteert. Anders is ook normaal.”



“Sommige kinderen en jongeren lopen vast in het reguliere (basis)onderwijs. Voor hen is een plek in het speciaal onderwijs buitengewoon belangrijk. De Stichting PC (V)SO Kampen e.o. helpt deze kinderen en jongeren, zodat ze later zo zelfstandig mogelijk kunnen functioneren in de maatschappij. Door speciaal en gericht onderwijs te geven, valt er vrijwel niemand uit. Iedere leerling is waardevol en daar zetten de medewerkers zich voor in.”

“Het spreekt mij aan dat de stichting kijkt wat bij leerlingen past en op basis daarvan maatwerk biedt. Dankzij een goede samenwerking met partners krijgen leerlingen de juiste ondersteuning, kunnen ze ervaring opdoen en ontwikkelen ze hun talenten. Als wethouder ben ik voorstander en pleitbezorger van deze integrale aanpak. Zowel binnen als buiten de gemeente. Je doet dingen niet dubbel, versterkt elkaar en maakt het aanbod completer.”

“In de ideale wereld neemt het leerlingenaantal van de Stichting PC (V)SO Kampen e.o. af. We willen nu eenmaal dat er zoveel mogelijk kinderen en jongeren in het reguliere onderwijs meedraaien. Toch blijkt er in de praktijk nog steeds behoefte aan maatwerk te zijn. Daarnaast vormen de medewerkers van de stichting voor ons een belangrijke gesprekspartner bij beleidsontwikkeling op het gebied van onderwijs, jeugd(hulp) en preventie.”

“Als wethouder Onderwijs in Kampen prijs ik mezelf gelukkig met het feit dat we speciaal (voortgezet) onderwijs in onze gemeente hebben. Kinderen en jongeren hoeven er niet voor naar een andere gemeente te reizen. Het aanbod is er, dicht bij huis en in de eigen omgeving. Wat mij betreft zetten we onze samenwerking nog jaren voort!”

## Jan Peter van der Sluis

Wethouder Onderwijs, gemeente Kampen

## MIKE (12 jaar)

“In groep 7 ging ik naar Prisma. Dat vond ik best naar, omdat ik afscheid moest nemen van mijn vrienden. Ik had heel lang bij hen in de klas gezeten. Gelukkig kende ik op Prisma al iemand. Ik maakte snel nieuwe vrienden en speel ook nog vaak met de jongens van mijn oude school.”

“Sinds ik op Prisma zit, kom ik met een blij gezicht thuis. Eigenlijk had ik veel eerder naar deze school moeten gaan. Ik heb een kleine klas, krijg veel uitleg en mijn cijfers zijn beter.

Ik game ook niet meer elke dag, maar ben veel meer buiten met vrienden.”

“Wat ik op school het liefst doe? Rekenen, vooral de tafels. Verder vind ik het leuk om mooie dingen te maken bij handvaardigheid. In de pauze ga ik meestal naar buiten om te voetballen in de pannakooi en op het Prisma court. Later wil ik graag profvoetballer worden.”



“Voordat het zover is, ga ik op kamp met Prisma”

## ISA (11 jaar)

“Op mijn vorige school was het te druk voor mij. Daarom ben ik in groep 3 naar Prisma gegaan. Ik krijg allerlei vakken, zoals rekenen, taal en nieuwsbegrip, en ik heb twee juffen. De ene juf geeft les in het lokaal, de andere juf zit vaak met een groepje in een aparte kamer om dingen uit te leggen. Soms helpt ze mij ook.”

“In de klas heb ik mijn eigen groepje. We hoeven niet even snel te werken, dat is fijn. Als ik tijdens rekenen een som niet snap, steek ik mijn vinger

op en komt de juf helpen. En ben ik klaar met bijvoorbeeld taal, dan krijg ik een moeilijker boekje. Zo doe ik wat ik kan.”

“Vanaf volgend jaar zit ik op De Spanker. Die school is precies goed voor mij: ik krijg een eigen meester of juf en ben meestal in hetzelfde lokaal. Voordat het zover is, ga ik op kamp met Prisma. We weten nog niet waar naartoe, dus dat is spannend. Ik heb er heel veel zin in!”



“Later wil ik graag profvoetballer worden”

EMIEL VAN DOORN

# GROEIEN DOE JE SAMEN

## Emiel van Doorn over het onderwijs van de toekomst

Verschil zit 'm niet in beperkingen, maar in talenten. Dat is de boodschap die trainer en coach Emiel van Doorn wil overbrengen aan professionals in het onderwijs. "Als leerlingen weten wat ze te bieden hebben, wordt het gemakkelijker om iets terug te vragen. Die wisselwerking vormt voor leerlingen een belangrijke basis om zich zelfstandig te redden in de maatschappij. Groeien doe je samen."



Foto: Megin Zondervan

Emiel is medeoprichter van Stichting StiBCO en helpt mensen bij hun ontwikkeling op basis van mediërend leren. Deze methodiek gaat ervan uit dat mensen samen meer leren dan alleen, vooral als ze gebruikmaken van elkaars kwaliteiten. "Zo heb ik zes boeken op mijn naam staan, terwijl ik vanwege mijn dyslexie niet kan schrijven. Dat maakt mij anders, maar ik zie dat verschil niet als een beperking. Door samen te werken met een redacteur, kan ik mijn verhalen tóch op papier zetten."

#### **Doel of middel?**

Hoewel dit logisch klinkt, is het onderwijs niet op die manier georganiseerd. "Zit je op de basisschool, dan moet je op het niveau van groep 8 uitstromen. Ook als je slecht bent in rekenen of taal. En dat kan heel frustrerend zijn, weet ik uit ervaring. Je houdt je eindeloos bezig met d's en t's, terwijl je talenten heel ergens anders liggen. Een gemiste kans. Het lijkt alsof onderwijs een doel is geworden in plaats van een middel."

#### **Talenten weggooien**

Hetzelfde geldt in de maatschappij. "Ik werk in het onderwijs en dat gaat heel goed. Toch zou ik in de huidige tijd geen docent meer kunnen worden vanwege de verplichte taaltoets. Zolang we dit soort normen hanteren, gooien we talenten weg. En dat is jammer, omdat we die talenten nodig hebben. Zeker in het onderwijs."

#### **Plan maken**

Wat het onderwijs kan doen volgens Emiel? "Leerlingen serieus nemen. Ga met ze in gesprek en maak samen een ontwikkelplan. Eerste gedachte is misschien dat ze hier te jong voor zijn en er niks van snappen, maar toch kan dit al vanaf de kleutergroep. Leerlingen raken pas écht de weg kwijt als jij iets voor ze bedenkt en dit niet met ze deelt. Want hoe weten ze dan wat jij van ze verwacht? Grote kans dat dit onbegrip leidt tot ongewenst gedrag."

#### **Vaardigheden**

Advies is om het plan niet te laten draaien om beperkingen, maar te focussen op talenten: wat hebben leerlingen nodig om die talenten te ontwikkelen? "Naast rekenen en spelling komen dan ook vaardigheden om de hoek kijken, zoals samenwerken en klanten helpen. Vragen stellen is misschien wel de belangrijkste vaardigheid. Wanneer leerlingen weten dat ze zelf een talent te bieden hebben, wordt dat opeens een stuk gemakkelijker. En kunnen ze zich nog beter redden in de maatschappij."

#### **Inclusief onderwijs**

Emiel benadrukt dat hij trots is op zijn collega's in het regulier en speciaal onderwijs. "Ze doen er alles aan om leerlingen te helpen bij hun ontwikkeling. Hoewel leerlingen groeien, blijkt het resultaat soms helaas niet aan de norm te voldoen. De grote vraag is: wat zegt die norm eigenlijk? Ik hoop dat we leerlingen in de toekomst niet meer op verschillen afrekenen, maar er op een positieve manier mee leren omgaan. Dát is inclusief onderwijs."



**“Als leerlingen weten wat ze te bieden hebben, wordt het gemakkelijker om iets terug te vragen”**

## Desiree Dekker (21 jaar) - De Spanker

"Als klein meisje zat ik op Prisma. Daarna ging ik naar het VIA in Kampen. Omdat ik niet kon meekomen, kwam ik uiteindelijk op De Spanker terecht. Dat was in het begin even wennen, maar al snel vond ik het een fijne school. De lesstof was gemakkelijker en ik werd goed geholpen."

"Wat ik leuk vond op De Spanker, was dat we met een grote groep leraren en leerlingen de Alpe d'Huez gingen beklimmen. We logeerden een hele week in Frankrijk, hadden het gezellig met elkaar en fietsten samen naar de top. Een zware tocht, maar de omgeving was heel mooi."

"Naast school had ik een bijbaantje bij Kruidvat. Toen ik op een gegeven moment moest stage lopen, leek het me leuk om dat daar te doen. Ik ging vakkenvullen en klanten helpen."

Zo wees ik klanten de weg als ze niet wisten waar iets stond en riep ik iemand erbij als er vragen waren over geneesmiddelen."

"Toen ik klaar was met school, kreeg ik bij Kruidvat een contract voor 24 uur. Daar was ik heel blij mee. Voordat ik begon, moest ik een online cursus volgen. Door mijn stage wist ik gelukkig al veel. Ik mag nu steeds meer dingen doen. Zo help ik een stagiaire van De Spanker en maak ik sinds kort pakketten klaar voor mensen die via de website bij ons bestellen. Dat gaat goed. Ik heb het erg naar mijn zin en hoop dat ik hier later nog meer uren per week kan werken."



"Ik heb nooit het gevoel gehad dat ik op het speciaal onderwijs zat"

## Linda Kappert (40 jaar) - De Ark

"Ik heb nooit het gevoel gehad dat ik op het speciaal onderwijs zat. De Ark was voor mij een normale basisschool. In groep drie ging ik er naartoe. De klassen waren klein, ik kreeg veel aandacht en we hadden wat meer tijd om alles te leren."

"Al op jonge leeftijd wist ik dat ik kraamverzorgster wilde worden. Ik hield van baby's en paste vaak op kleine kinderen. Na de basisschool ging ik naar het Ichthus College. Ik deed ivbo en volgde een paar vakken op vbo-niveau. Hoewel ik netjes in vier jaar klaar was, kon ik met dat diploma geen kraamverzorgster worden. Jammer, maar er bleven gelukkig genoeg andere dingen over."

"Na de middelbare school had ik allerlei banen. Zo werkte ik bij de supermarkt, de slager en de bakker. Ook deed ik veel productiewerk. Ik vond mijn banen altijd leuk, maar was er snel op uitgekeken. Toen ik op mijn 25e een dochter kreeg, besloot ik te stoppen met werken en huismoeder te worden. Die tijd was best intensief."

"Sinds drie jaar ben ik vrijwilligster bij de kringloopwinkel. Ik sta bij de huisraad, waar ik alles inricht en mensen help. Dit is de eerste werkplek waar ik me écht thuis voel. Mijn collega's zijn aardig en ik durf mezelf te laten zien. Hopelijk lukt het om hier een contract te krijgen, dat zou ik heel leuk vinden. Wat ik de leerlingen wil meegeven die nu op Prisma en De Spanker zitten? Je bent goed zoals je bent. Volg je hart!"



"Door mijn stage wist ik gelukkig al veel"

## Silke de Lange (21 jaar) - De Spanker

"Ik woon in Dronten met papa, mama, mijn broer en zus. Vanaf groep 3 ging ik naar basisschool de Schakel in Kampen en daarna naar De Spanker. Omdat ik best wel goed was in taal, kreeg ik Engels. De leraren oefenden allerlei woorden met mij. Ik ben blij dat ik die woorden nu ken, want ik bouw van alles met Lego en kijk dan vaak Engelse filmpjes op YouTube."

"Op De Spanker ging ik stagelopen. Ik deed dat bij het theehuis van de Dorpsboerderij Dronten. Daar werk ik nu nog steeds. Het liefst help ik bij het in- en uitpakken van de vaatwasser. Ook bak ik taarten, maak ik broodjes en schenk ik koffie en thee in voor klanten."

"Ik heb allerlei hobby's. Zo speel ik elke zaterdag korfbal met de Specials en ben ik een paar keer per week bij Oma's Knopendoos om mooie dingen te maken met knopen en creatief bezig te zijn. Verder spreek ik soms af met Wijnold en Djamilla. Ik zat op school bij ze in de klas en we hebben het altijd heel leuk met elkaar. We eten bijvoorbeeld samen pizza of kijken een film."

"Binnenkort ga ik verhuizen. Ik heb een eigen huisje gekregen bij de JP van den Bent stichting. Bijna alle meubels staan er nu in. Het is nog even wennen, maar gelukkig ben ik niet alleen. Rijk, Sjors en Jaleesa, die ik nog ken van De Spanker, wonen er ook. 's Avonds zitten we vaak met z'n allen bij elkaar. Dat is heel gezellig."



"Ik heb geleerd dat iedereen normaal is. En dat vind ik heel bijzonder"

## Rutger Töller (39 jaar) - De Hoeksteen

"Doe wat je leuk vindt, geloof in jezelf en geef niet op. Het is een positieve instelling die ik heb meegekregen vanuit huis én De Hoeksteen. Op mijn vijfde ging ik er naartoe vanwege concentratie- en taalproblemen. Ik had een supermooie tijd. Zat ik niet lekker in mijn vel, dan sloeg ik mijn armen over elkaar. 'Padden', noemden we dat. De meester kwam dan snel helpen."

"Ik sloot mijn tijd bij De Hoeksteen af met een extra sprinterjaar, waarin ik werd voorbereid op de middelbare school. Hierdoor startte ik met een voorsprong op het vbo, wat mij veel zelfvertrouwen gaf. Omdat ik meer wist dan de meeste klasgenoten, zagen ze mij niet als de jongen die van het speciaal onderwijs kwam."

"Al op De Hoeksteen wist ik dat ik met computers wilde werken. Omdat ik op het vbo zat, zou dat moeilijk worden. Toch ging ik ervoor. Ik begon met een mbo-opleiding op niveau 1 en rondde uiteindelijk niveau 4 van het ICT Lyceum af. Bij de taaltoets leek het mis te gaan, maar tegen de verwachtingen van mijn docent in lukte het mij om de spellingcontrole te installeren. Ik haalde een 8."

"Na mijn opleiding startte ik mijn eigen bedrijf in de automatisering. Ik merkte dat ik veel had aan mijn tijd bij de Hoeksteen. We deden daar vaak een spel waarbij we elkaar gingen bellen. Hierdoor voer ik tot op de dag van vandaag met gemak allerlei telefoongesprekken. Ook weet ik hoe ik met mensen moet omgaan. Ik heb geleerd dat iedereen normaal is. En dat vind ik heel bijzonder."



"Ik heb een eigen huisje gekregen bij de JP van den Bent stichting"



### Medewerkers van Prisma en De Spanker over hun ideale leeromgeving

**“Hoe meer mandaat we krijgen, hoe meer maatwerk er mogelijk is”**

De medewerkers van Prisma en De Spanker zijn elke dag bezig met het welzijn en de ontwikkeling van hun leerlingen. Een grote verantwoordelijkheid. En als het aan hen ligt, wordt die verantwoordelijkheid alleen maar groter. “Hoe meer mandaat we krijgen, hoe meer maatwerk er mogelijk is. En hoe beter we leerlingen kunnen helpen.”

## DOCENTEN

### Samenwerken

Gelukkig staan de medewerkers er niet alleen voor. Er wordt samengewerkt met ouders, verzorgers, collega's en hulporganisaties, zoals het CJG en de GGZ. “Met elkaar zetten we ons in voor een kansrijke toekomst voor leerlingen”, zegt Albertine. “Een intensief proces, zeker voor ouders en verzorgers. Soms moeten ze hun verwachtingen bijstellen. Hun kind stroomt bijvoorbeeld niet uit naar arbeid, maar naar dagbesteding. Toch overheerst uiteindelijk vaak een gevoel van dankbaarheid, omdat we een plek hebben gevonden waar hun kind het best past en zich verder kan ontwikkelen.”

### Onderwijs en zorg

Wens van de medewerkers is om in de toekomst meer te doen. “Voor mijn gevoel laat ik nu veel kansen liggen”, zegt Rudi. “Ik ken leerlingen goed en weet wat ze nodig hebben, maar kan hen slechts bij een beperkt deel helpen.” Casper herkent dat: “Het zou mooi zijn als we bij Prisma en De Spanker het mandaat krijgen om ondersteuning te bieden op het snijvlak van onderwijs en zorg. Op die manier kunnen onze scholen uitgroeien tot een veilige ontwikkelplek. En verwacht ik dat we nóg meer bereiken met onze leerlingen.”

### Inclusief onderwijs

Of er dan nog wel genoeg tijd overblijft voor onderwijs? “Ja, juist”, zegt Albertine. “We hoeven namelijk niet alles zelf te doen. Samenwerken blijft belangrijk: we vragen hulpinstanties bijvoorbeeld of ze bij ons op locatie de benodigde zorg leveren.” Rudi vervolgt: “Dankzij deze zorg zitten leerlingen beter in hun vel, komen ze gemakkelijker tot leren en kunnen we meer aandacht besteden aan de lesstof. Dát is naar mijn idee inclusief onderwijs. Hierbij gaat het niet alleen over wie je samenbrengt, maar ook over wat je te bieden hebt.”

Aan tafel zitten orthopedagoog Casper Rieck, docent Karin Rietjens van Prisma en docenten Albertine Dijkslag en Rudi Gjaltema van De Spanker. Allemaal beschikken ze over het ‘tentakeltje’ om met de bijzondere leerlingen in het speciaal onderwijs te werken.

### Improviseren

“Vanaf het moment dat de leerlingen 's morgens binnenlopen, sta ik op scherp”, begint Karin, die lesgeeft in de onderbouw. “Tijdens het kringgesprek vertel ik de ene leerling wat hij kan verwachten. Van de andere leerling weet ik dat hij onderuitgezakt op zijn stoel zit, maar wel luistert. En weer een ander krijgt een wandelklusje. Zo probeer ik iedereen bij de les te houden. Vaak moet ik improviseren: stapt iemand bijvoorbeeld met een slecht humeur uit de taxi, dan vraagt die situatie om aandacht. Welbevinden en veiligheid zijn een voorwaarde om tot leren te komen.”

### Verschillen

Voor medewerkers is het belangrijk om expertise te ontwikkelen en de leerlingen in de klas goed te leren kennen. Ze bieden zoveel mogelijk maatwerk. “In de onderbouw van Prisma is dat best lastig, omdat de verschillen tussen leerlingen groot zijn”, zegt orthopedagoog Casper. “Naarmate leerlingen ouder worden, stellen we groepen samen. Dit doen we op basis van overeenkomstige criteria, zoals leeftijd, niveau en specifieke kenmerken. Bij De Spanker kijken we onder meer naar de uitstroomrichting: vervolgonderwijs, arbeid of dagbesteding.”

### Beperkte invloed

Naast leeftijd, niveau en uitstroomrichting spelen ook gedrag, achtergrond en de thuissituatie een belangrijke rol. “Op deze factoren hebben we een beperkte invloed. Daardoor is het soms een behoorlijke uitdaging om leerlingen in de juiste stand te zetten, zodat ze tot leren komen”, vertelt Rudi. “De handleiding van leerlingen verandert elke dag, waardoor je continu op zoek bent naar de juiste aanpak. Soms voel ik me net Sherlock Holmes.”



**“Inclusief onderwijs gaat niet alleen over wie je samenbrengt maar ook over wat je te bieden hebt”**





“Er is op school van alles te doen”

## Rhode (13 jaar)

“Mijn eerste schooldag op De Spanker vond ik best spannend. Ik was heel verlegen. Gelukkig merkte ik dat veel dingen net zo gaan als op Prisma. We krijgen op ongeveer dezelfde manier les en mogen we op dinsdag soep meenemen van huis.”

“Ik zit vaak in hetzelfde lokaal. Daar krijg ik les van mijn eigen leraren. Soms gaan we het lokaal uit om taal- of rekenspelletjes te doen. Ook de

praktijkvakken, zoals Groen, Techniek en Koken, volgen we ergens anders in de school. Zo heb ik laatst wentelteefjes en pizza gemaakt.”

“In de pauze zit ik soms op mijn laptop, ben ik buiten, kijk ik een film of koop ik een broodje met mijn strippenkaart. Er is op school van alles te doen. Zo maak ik nu samen met twee vriendinnen een puzzel van duizend stukjes. We zijn al een heel eind.”

## Thimo (18 jaar)

“Dit is mijn laatste jaar op De Spanker. Ik loop twee dagen per week stage bij de technische afdeling van IMpact, waar ik in een grote hal productiewerk doe. Mijn praktijkvakken op school sluiten aan bij dit werk. Op maandag heb ik Techniek en op vrijdag Handel & Verkoop.”

“Twee jaar geleden kreeg ik het aanbod om een mbo-opleiding van Landstede te volgen. Het leek me goed om een diploma te hebben, dus ik ben daar toen mee begonnen. Ik krijg gewoon

les op De Spanker en soms op het VIA in Kampen. Binnenkort ga ik examens doen.”

“Volgend jaar wil ik het liefst blijven werken bij IMpact. Samen met mijn leraar kijk ik of dat mogelijk is. Na schooltijd ben ik vaak bij mijn kerk in Zwolle, waar ik veel vrienden heb. Dankzij school kan ik me goed zelf redden. Ik hoop dat ik later een mooie plek in Zwolle vind om te gaan wonen.”



“Dankzij school kan ik me goed zelf redden”

Ouders aan het woord

## Hoe ervaren zij het onderwijs van de Stichting PC (V)SO voor Kampen e.o.?

Ouders en verzorgers zijn nauw betrokken bij de Stichting PC (V)SO voor Kampen e.o. Ze denken mee over de benodigde zorg en stellen samen met het onderwijsteam een passend programma samen. Geja Felix en Gert Ovinge hebben allebei een kind dat begon op Prisma en nu op De Spanker zit. Wat zijn hun ervaringen?

### Kans om uit te blinken

**Gert:** "Onze kinderen zitten niet voor niks op het speciaal onderwijs. Ze hebben extra begeleiding nodig. Soms kan een reguliere school die begeleiding bieden, maar voor veel kinderen met een rugzakje geldt dat ze zich daar niet thuis voelen. Ze vallen op door wat ze niet kunnen. In het speciaal onderwijs is dat anders. Door op hun eigen niveau onderwijs te volgen, ontstaat de kans om uit te blinken. En dat is goed voor hun zelfvertrouwen."

### Onderwijs op maat

**Gert:** "De Stichting PC (V)SO voor Kampen e.o. biedt alles onder één dak. Naast leraren zijn er allerlei specialisten werkzaam, zoals orthopedagogen, fysiotherapeuten en logopedisten. Met elkaar zetten zij zich in voor onderwijs op maat."

**Geja:** "Daarbij wordt gekeken naar mogelijkheden in plaats van beperkingen. Zo lukt het mijn dochter niet om te lezen, maar kan ze zich wel ontwikkelen in de praktische, dagelijkse dingen. Ze leert nu bijvoorbeeld om zelf de was op te vouwen."

**Gert:** "Ik merk dat het soms een uitdaging kan zijn om passend onderwijs te bieden. Het risico is groot dat je een kind over- of juist ondervraagt. Daarom hebben we veel contact met school. Samen leggen we de puzzel: we maken een onderwijsplan, bewaken de voortgang en sturen waar nodig bij."

### Elkaar op de hoogte houden

**Geja:** "Ik krijg bijna elke dag een berichtje en foto's van school. Dat is fijn, want mijn dochter kan niet goed vertellen wat ze heeft meegemaakt. Op die manier is het voor mij toch mogelijk om er met haar over te praten. Andersom deel ik na het weekend ook zelf vaak een paar foto's, zodat de leraren en begeleiders weten wat mijn dochter bezighoudt."

**"School is voor mijn zoon een veilige plek waar hij gezien wordt."**

**"School is leven. De dagelijkse structuur geeft mijn dochter rust"**





## Irma Gelderblom

Directeur-bestuurder bij Stichting Openbaar Onderwijs Kampen en voorzitter van Samenwerkingsverband deelregio Kampen

“Het komt regelmatig voor dat we op onze scholen handelingsverlegen zijn in de pedagogisch-didactische aanpak van sommige leerlingen. We kunnen dan een beroep doen op de collega’s van Prisma. De ene keer krijgen we advies van een orthopedagoog, de andere keer kijkt een onderwijspecialist mee in de klas. Soms gaan we over tot volledige plaatsing van een leerling op Prisma. Dat gebeurt natuurlijk altijd in overleg met ouders, leerkrachten en vaak ook met de leerling zelf.”

“In het Samenwerkingsverband deelregio Kampen zitten we op dit moment in een proces van bezinning en ontwikkeling. Hoe kunnen we de onderwijsloopbaan van leerlingen zo opti-

maal mogelijk vormgeven? Doen we dat door het aantal plaatsingen in het S(B)O te beperken of juist te verruimen? Hierover voeren we waardevolle gesprekken met alle bestuurders van het primair onderwijs in Kampen.”

“Een mooi Afrikaans gezegde dat Nelson Mandela vaak citeerde is: ‘If you want to go fast, go alone. If you want to go far, go together.’ In onze deelregio kiezen we voor dat laatste: samenwerken. Leerlingen krijgen hierdoor betere zorg en hebben meer kans om op de voor hen juiste plek terecht te komen. Ook voor ons als leerkrachten en bestuurders is de samenwerking inspirerend. Door situaties vanuit een ander oogpunt te bekijken, leren we van en met elkaar.”

## Partners over hun samenwerking met de Stichting PC(V)SO voor Kampen e.o.

### John Odinot

Directeur Ichthus College Kampen

“Onze opdracht is om leerlingen te helpen groeien. We willen een niveau aanbieden dat bij ze past en waarmee ze verder komen in het leven. Om die opdracht te vervullen, hebben we elkaar nodig. Ik zie een samenwerking voor me waarbij de grenzen van de scholen vervagen.

En waar we de plekken weten te vinden om leerlingen en onderwijs in ontwikkeling te brengen. Zo voelen leerlingen zich gekend: ze ervaren dat er een gemeenschap voor hen klaarstaat die hen ondersteunt bij een goede start in het leven.”

## Erna Hoek

Directeur Kentalis Enkschool, Kampen en Urk

“Kentalis Enkschool is een school voor leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis. We zitten in hetzelfde gebouw als Prisma en maken gebruik van dezelfde faciliteiten, zoals de gymzaal, het schoolplein, de aula, het kooklokaal en de vergaderruimte. Daarnaast zijn we samen met Prisma en de gemeente verantwoordelijk voor alles wat er in en om ons multifunctionele gebouw gebeurt.”

“De samenwerking verloopt heel prettig. Zo wilden we een paar jaar geleden het schoolplein vernieuwen. We organiseerden onder meer een sponsorloop en een winterfair om geld in te zamelen. Op een grote thermometer in de hal

hielden we de stand bij. Naar aanleiding van de activiteiten gaven we een gezamenlijke commissie de taak om het schoolplein ‘groen’ in te richten. Dit lukte naar ieders tevredenheid en daar hebben we nog steeds veel plezier van.”

“Ook op inhoudelijk gebied weten we elkaar te vinden. Zeker als het gaat om leerlingen die van de Enkschool tussentijds uitstromen naar Prisma en andersom. Met elkaar zetten we ons in voor een fijne werkomgeving waarin we leerlingen passend onderwijs kunnen bieden. We willen dit partnerschap in de toekomst voortzetten en inhoudelijk misschien zelfs nog verder verdiepen.”

## Petra Meijer

Manager Zorg & Begeleiding bij De Klim-op, Orthopedagogisch Dagcentrum voor kind, jeugd en gezin (ODC)

“Welke omgeving is het best voor de ontwikkeling van een kind? Dat is de vraag waarmee we ons samen met de Stichting PC (V)SO voor Kampen e.o. bezighouden. Daarbij combineren we de schoolse omgeving van Prisma en De Spanker regelmatig met de zorgomgeving van De Klim-op.”

“Wat dit in de praktijk betekent? Leerlingen van Prisma bezoeken bijvoorbeeld het dagcentrum van De Klim-Op en op De Spanker brengen we zorg en onderwijs bij elkaar in de Linqgroep. Daarnaast is binnen Prisma een

mogelijkheid gecreëerd voor leerlingen die meer nodig hebben dan ‘regulier’ speciaal onderwijs. Zij krijgen passende begeleiding.”

“Bij alles wat we doen, proberen we elkaar zo goed mogelijk aan te vullen. We delen kennis en ervaring op het gebied van ontwikkelingsdenken, leerlijnen en didactische programma's. Zo komen we met elkaar tot een rijk aanbod dat op leerlingen is afgestemd. En dat bijdraagt aan een omgeving waarin zij zich optimaal kunnen ontwikkelen.”

## Christian van der Worp

Beleidsontwikkelaar bij de gemeente Kampen

“De Stichting PC (V)SO vervult een belangrijke (signalerende) rol op de beleidsterreinen onderwijs, preventie en jeugd(hulp). Door samen te werken, kunnen we gebruikmaken van elkaars expertise en ontstaan er voor kinderen meer kansen om zich naar vermogen te ontwikkelen.”

“Mooi voorbeeld was het moment waarop de zoveelste aanvraag voor individuele begeleiding in de klas binnenkwam. Zo'n aanvraag brengt altijd spanning tussen ons, omdat wij

hier als gemeente kritisch op zijn. Deze situatie heeft uiteindelijk geleid tot een pilot waarin de gemeente en het onderwijs met elkaar investeren in meer ondersteuning op school.”

“Onze samenwerking met het onderwijs vraagt om korte lijnen, een integrale aanpak en focus op de inhoud. Deze factoren zijn en blijven in de toekomst belangrijk om de goede dingen te kunnen doen.”



## Mariëlle van Zanten

Coördinator CultuurContact bij Quintus, centrum voor kunst en kunsteducatie

“Sinds een paar jaar geeft Quintus invulling aan de kunstvakken en de talentmiddagen van de Stichting PC (V)SO voor Kampen e.o. Dat vind ik in één woord geweldig. We bieden de scholen een mooi programma om creatief bezig te zijn. Tegelijkertijd krijgen onze kunstenaars de kans om te leren werken met kinderen.”

“Met ons programma helpen we leerlingen om hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen. Leerlingen in het speciaal onderwijs zijn vaak heel creatief. Door daar oog voor te hebben en met dit talent aan de slag te gaan, groeit hun gevoel van eigenwaarde. En dat is heel belangrijk. Het blijft genieten om te zien hoe blij en trots ze zijn.”

